

Arbeid in Beeld

George Breitner (1857-1923) en Isaac Israëls (1865-1934): vrienden en rivalen

Paul Swuste en Suzanne Spaan (redactie TtA)

Deze bijdrage is de achtste van de rubriek 'Arbeid in beeld'. In deze rubriek passeren foto's of schilderijen waarin het onderwerp 'Arbeid' centraal staat de revue. Bijdragen voor deze rubriek zijn van harte welkom, en kunnen worden gemaild naar nvva@arbeidshygiene.nl

In het Kunstmuseum Den Haag heeft vanaf februari 2020 tot de musea sloten de tentoonstelling 'Breitner vs Israëls - vrienden en rivalen' gestaan. Deze twee schilders hebben eind 19e eeuw Den Haag en Amsterdam op stelten gezet. De ene is Isaac Israëls, de zoon van de beroemde Nederlandse kunstenaar Joseph Israël. De andere is George Breitner, die was voorbestemd om kantoorklerk te worden maar kiest voor een onzeker kunstenaarsbestaan en zich in Den Haag profileert als de 'schilder van het volk'. Israëls is het wonderkind dat al op zijn zeventiende op de Salon in Parijs exposeert, Breitner is de rauwdouwer die samen met Vincent van Gogh de achterbuurt rond het toenmalige Staatsspoor opzoekt en op het doek vastlegt.

De jongemannen Breitner en Israëls starten in Den Haag, waar rond 1870 een groep kunstenaars de 'Haagse School' begint. Met hun losse, impressionistische penseelvoering en hun onderwerpen, eenvoudige boeren en vissers, is dit een revolutie in de toenmalige Nederlandse schilderkunst. Critici hebben aanvankelijk weinig waardering voor dit werk totdat het buitenland geïnteresseerd raakt. Breitner en Israël staan op de schouders van deze meesters van de Haagse School, maar Israëls wil zich losmaken van zijn beroemde vader en Breitner loopt tegen zijn onzekerheden aan. Ze vertrekken naar Amsterdam om hun eigen weg te zoeken, en delen een atelier aan het Oosterpark. In hun werk staat nu het stadsleven centraal. Al snel sluiten zij zich aan bij een stel jonge schilders en vormen daarmee vanaf midden jaren 1880 de Amsterdamse School, ook wel bekend als de Tachtigers. Breitner ontwikkelt zich in Amsterdam al gauw tot een getalenteerd schilder van het moderne leven in de stad, maar Israëls is in eerste instantie zoekende en oogst (pas) weer lof als hij zijn tekenachtige stijl verruult voor de losse toets van Breitner, en zich net als hem waagt aan de thematiek van arbeiders en dienstmeiden uit de werkende klasse.

Eind 19e eeuw groeit de bevolking van de stad explosief. De woningnood is hoog en de armoede groot. Er wordt overal gebouwd. In de voorsteden en rondom de binnenstad worden nieuwe wijken gebouwd, zoals de Amsterdamse Pijp. Met een camera legt Breitner de werkpaarden en bouwputten vast en later op schilderijen (Figuren 1-3).

Figuur 1 Breitner (1900), werkpaarden

Figuur 2 Breitner (1891), bouwterrein Van Diemenstraat

Figuur 3 Breitner (1897), Bouwterrein Wilhelmina Gasthuis bij storm

De nieuwe huizen kunnen bij Breitners niet op waardering rekenen. Het zijn 'leelijke ziellose doozen'. Ook toen al worden de woningen al opgedeeld in kleine peperdure kamertjes. Breitner brengt de stadsuitbreidingen vaak in beeld. Een toeschouwer hoort bijna, met wat fantasie, het lawaai van het heien.

Anders dan bij Breitner is voor Isaac Israëls de kunstwereld een gespreid bedje. Van zijn vader leert hij het schildersvak én krijgt hij de reislust van huis uit mee. In Amsterdam trekt Israëls veel op met Breitner en ook Israëls probeert de vluchtige momenten uit het stadsleven vast te leggen, zoals de koffiepijsters (Figuur 4). Israëls maakt veel schetsen als voorbereiding voor zijn schilderijen. Om het gevoel van een fotografisch 'snapshot' te bereiken, passen beide schilders radicale beelddafsnijdingen toe.

Zoals Emile Zola de erbarmelijke omstandigheden van de mijnwerkers in woorden vangt, zo brengen de schilders van Tachtig, de keerzijde van de vooruitgang in beeld. Breitner brengt ze treffend in beeld. Daarin geëvenaard en soms overtroffen door zijn levenslange rivaal Israëls. Zij plukken de modellen van de straat. In volgorde van eerbaarheid: dames, dienstmeiden, winkelmeisjes, hoedenmaaksters, waspitten, koffiepijsters, straatmeiden en prostituees. De zogenoemde waspitten en koffiepijsters hebben een zwaar leven. Laatstgenoemden zijn lange dagen bezig met het sorteren van de goede en slechte bonen.

Voor de Tachtigers licht de nadruk op authenticiteit, individuele uiting van emoties, impressies en waarnemingen, wat zowel vernieuwing als onderlinge rivaliteit in de hand werkt. De onderlinge rivaliteit tussen Breitner en Israëls zorgt jarenlang voor spanningen en mondt in 1894 uit in een ruzie die pas in 1903 wordt bijgelegd. Beiden zijn dan inmiddels gevierde kunstenaars, maar terwijl Breitner steeds meer de rust opzoekt en guur aandoende beelden van pakhuizen en teerstokerijen schildert, breidt Israëls zijn terrein uit. Tussen 1903 en 1923 verblijft Israëls in Parijs (Figuur 5), Londen en kort in Nederlands-Indië, en richt zich steeds meer op de mondaine wereld van de 'nouveau riche'. In 1923 keert hij terug naar Den Haag, naar het atelier van zijn vader. Tot zijn dood maakt hij daar schilderijen in impressionistische stijl met lichte kleuren.

Bronnen

Dijke F van (2020). Israëls versus Breitner, vrienden en rivalen. Publicatie bij de gelijknamige tentoonstelling. Kunstmuseum Den Haag.

<https://denhaag.com/nl/agenda/breitner-vs-israels-vrienden-en-rivalen> (bezoekt op 10 april 2020).

<https://www.kunstmuseum.nl/nl/tentoonstellingen/breitner-vs-israels> (bezoekt op 10 april 2020).

Figuur 4 Israëls (1893), de koffiepijsters

Figuur 5 Israëls (1904), naaiatelier Paquin te Parijs